

Історія розвитку спелеотерапії в Україні

Лемко І.С.¹, Маркович В.П.², Майор А.А.³, Данко Л.Л.⁴

¹ ДУ «Науково-практичний медичний центр «Реабілітація» МОЗ України»

² Департамент охорони здоров'я Закарпатської обласної державної адміністрації

³ ДЗ «Українська алергологічна лікарня МОЗ України»

⁴ Солотвинська обласна алергологічна лікарня

Одним з ефективних і загально визнаних методів немедикаментозного лікування хронічної та рецидивної патології бронхолегеневої системи є спелеотерапія, під якою ми розуміємо використання з лікувальною метою мікроклімату карстових печер і шахтних виробіток, перш за все соляних. Хоча в літературі є окремі згадки про стихійне і примітивне використання печер з лікувальною метою ще з часів середньовіччя, як галузь медичної науки цей напрям сформувався лише в середині ХХ ст. Досліджували лікувальні властивості як карстових печер, так і різноманітних шахтних виробіток (срібних, свинцевих, калійних тощо), але найбільш успішною є спелеотерапія в соляних шахтах. Перший лікувальний заклад в соляній шахті був відкритий в 1958 р. в Польщі, в містечку Величка поблизу Кракова. Основоположником «польської» і значною мірою всієї європейської спелеотерапії є професор Мечислав Скулімовскі.

Спелеотерапія в Україні (та й колишньому СРСР в цілому) з'явилась завдяки ініціативі не медика, але патріота свого краю і талановитого організатора Русина В.П., який в 60-ті роки минулого століття був головою Закарпатської обласної ради. За його підтримки та завдяки натхненній праці Палфія М.Ю., Коропа В.П., Торохтіна М.Д., Тернуського В.М. в 1968 р. було відкрито перше спелеотерапевтичне відділення на базі дільничної лікарні в с. Солотвино Закарпатської області.

Узагальнені матеріали щодо ефективності лікування хворих на бронхіальну астму були схвалені вченою радою та колегією Міністерства охорони здоров'я УРСР, і виконавчий комітет Закарпатської обласної ради у лютому 1970 р. прийняв рішення «Про організацію обласної алергологічної лікарні».

Враховуючи результати роботи цього лікувального закладу, за поданням Міністерства охорони здоров'я України, Рада Міністрів УРСР у вересні 1970 р. прийняла постанову про будівництво в Солотвино комплексу Республіканської алергологічної лікарні, нині ДЗ «Українська алергологічна лікарня МОЗ України», з унікальним підземним відділенням на шахті № 9 Солотвинського солерудника.

Перша черга підземного відділення Республіканської алергологічної лікарні на 100 ліжок на шахті № 9 була введена в експлуатацію в 1976 р. На повну потужність – 240 місць на поверхні і стільки ж під землею – лікарня почала функціонувати з 1980 р. Підземне відділення

лікарні – комплексний гірничий об'єкт, який, на відміну від більшості підземних здравниць в соляних шахтах, будувався за спеціальним медико-технічним проектом у масиві кам'яної солі. Основна частина підземного відділення знаходилась на глибині 300 м від поверхні землі. Мікрокліматичні фактори підземних відділень – постійні температура, вологість, іонний і газовий склад повітря, насиченість аерозолем кам'яної солі – характеризувались високою стабільністю, відсутністю мікроорганізмів та інших поллютантів.

Активні наукові дослідження, які проводили співробітники УжФОНДІК і лікарі Республіканської та Обласної алергологічних лікарень, а також аналіз досліджень колег з Польщі, Угорщини, Австрії, Німеччини та ін. дали змогу сформулювати основні положення про загальні (спільні для всіх спелеотерапевтичних об'єктів) та часткові (для певних спелеотерапевтичних установ) механізми дії спелеотерапії, а також виділити фактори, що впливають на весь організм в цілому та фактори місцевого впливу на слизову оболонку бронхіального дерева.

В 70-х роках минулого століття спелеотерапія в умовах солекопалень набувала значного наукового розвитку. Цей напрям очолив професор М.Д. Торохтін. За його ініціативи був створений відділ Ужгородського філіалу Одеського НДІ курортології, видані монографії, захищено понад 20 дисертацій. Слід відмітити великий вклад в організацію роботи Солотвинських алергологічних лікарень їх перших головних лікарів: Фери А.М., Свистака М.Ф., Олага М.С., Горбенка П.П., Лемка І.С.

Крім того, в підземному відділенні РАЛ разом зі співробітниками інституту геології і геофізики Сибірського відділення АН СРСР (керівник роботи – проф. Ю.П. Казанський) були проведені ґрунтовні дослідження щодо геологічних аспектів спелеотерапії, в ході яких було доведено, що сухий галоаерозоль внаслідок певних фізичних властивостей дисперсної фази та кристалічної будови часточок сухого аерозолю має активні властивості, що підвищують ефективність галоаерозольного впливу. Було вивчено особливості процесу утворення аерозолю кам'яної солі, його фізико-хімічні характеристики, а також показано високу стабільність мікроклімату підземного відділення, визначено маркери антропогенного впливу та вивчена динаміка показників мікробного забруднення при різних інтенсивності антропогенного впливу. Розроблено

загальні та гірничотехнічні рекомендації щодо принципів організації спелеостационарів у різних підземних об'єктах природного та штучного походження (шахти, рудники), а також особливості організації лікувального процесу в залежності від конкретних мікрокліматичних та фізико-хімічних особливостей підземних об'єктів.

Узагальнений досвід лікування хворих методом спелеотерапії та її штучних аналогів відображений в дисертаціях на здобуття ступеня кандидата медичних наук таких лікарів, як Лемко І.С., Чонка Я.В., Сімйонка Ю.М., Лемко О.І., Данко Л.І., Данко С.Й., Горбенко В.П.

Через 10 років функціонування підземного відділення Обласної алергологічної лікарні технічний стан його не дозволив продовжити наступну експлуатацію. Було вирішено підготувати нове відділення, яке було прийнято Державною приймальною комісією у грудні 1990 р. Це була друга дата народження Обласної алергологічної лікарні. Підземне відділення розташувалося на глибшому горизонті шахти № 8. Перший спуск хворих у нове відділення відбувся в січні 1991 р. У такому вигляді підземне відділення працювало до травня 2010 р., коли через аварійний стан вентиляційного стовбура була заборонена його експлуатація.

З 2010 р. обидві лікарні оздоровлюють хворих методом галоаерозольтерапії, з'явилась можливість оздоровлювати дітей віком з 3 років (раніше віковий ценз становив 7 років) і хворих з супутньою патологією, особливо серцево-судинною, нервовою та опорно-руховою.

На сьогодні вченими розглядається можливий розвиток спелеотерапії на Солотвинському родовищі кам'яної солі — це будівництво нової шахти для

підземного відділення обох алергологічних лікарень з супутнім видобуванням солі. Наукові та практичні погляди на цю проблему обговорені на Міжнародній науково-практичній конференції «Перспективи відновлення спелеотерапії та видобутку солі на базі родовища кам'яної солі в с.м.т. Солотвино Тячівського району Закарпатської області» (Солотвино 22–23 жовтня 2013 р.), також розроблена програма відновлення спелеостационару.

Наукові та практичні здобутки Закарпатської школи спелео- та галоаерозольтерапії висвітлені в понад 1000 публікаціях, у тому числі оформлені у вигляді винаходів, інформаційно-методичних видань, дисертаційних робіт, представлених на численних наукових конференціях різних рівнів, міжнародних симпозіумах в Угорщині, Польщі, Румунії, Чехії та інших країнах.

На завершення слід зауважити, що чимало комерційних структур в Україні останнім часом створили і створюють так звані «соляні кімнати», в яких пропагуються визначні лікувальні властивості солі для лікування різних захворювань. Але наукові дослідження, які ґрунтуються на аргументах доказовості, та практичний досвід переконливо підтверджують, що спелеотерапія як метод лікування може проводитися лише в умовах підземних об'єктів — шахт або печер. А на поверхні можна відтворити один з провідних чинників — це сухий аерозоль кам'яної солі, лікувальний вплив якої визначається концентрацією та розмірами мікрочастинок аерозолі. При цьому лікування хронічних захворювань легень із застосуванням аерозольтерапії може проводитися лише в медичних спелеостационарах за розробленими й науково обґрунтованими медичними технологіями.